

RUMÄNIEN

I KRIGSTID

INTRYCK FRÅN EN RESA

Av generallöjtnant PONTUS REUTERSWÄRD, Drottningholm

FÖR att rätt fatta det svåra läge, Rumänien i våra dagar befinner sig uti, måste man komma ihåg huru landet under Balkan-krigen och första världskriget genom en krass, egoistisk politik profiterade av sina grannars svårigheter. Denna politik hade helt naturligt alstrat revansch känslor hos dessa. Rumänien kände sig till följd härav utsatt för ständigt tryck från Ungern, Ryssland och Bulgarien. De stora minoriteterna i de nyförvärvade områdena bidrogo till att komplicera läget, ehuru man dock under de sista åren före andra världskriget sökte — bland annat genom bestämmelser för skol-, kyrko- och kulturella förhållanden i övrigt samt även för de materiella betingelserna — att ordna minoritetsproblemet så rättvist som möjligt. Det efter första världskriget uppbyggda säkerhetssystemet i form av ententer — s. k. lilla ententen, Balkanententen, förbundet med Polen — visade sig ej heller, allt eftersom det sattes på prov, vara av något värde. Samma var förhållandet med Englands våren 1939 med frikostig hand och självmant utlovade garanti för Rumäniens säkerhet och gränser.

En kort återblick av händelserna från 1939 fram till det rysk-tyska krigets utbrott är kanske först på sin plats.

Den länge hotfulla situationen fick sin första utlösning i början av sommaren 1940, då Stalin krävde åter Bessarabien samt dessutom Bukovina, som aldrig tillhört Ryssland; det sistnämnda som »ränta» på lånet av Bessarabien. Efter att ha rådfört sig med kronrådet, i vilket sitta politiska ledare, höga ämbetsmän m. fl., beslöt konung Carol att utan svärdsslag avstå från de av rysarna fordrade provinserna. Tillsammans förlorade Rumänien härigenom omkring 50,000 kvadratkilometer och 3,465,000 invånare. Till tecken på landets sorg hissades flaggan på slottstaket

i Bukarest på halv stång. Carol sökte alltmera orientering mot axelmakterna i förhoppning om deras stöd vid de snart väntade anloppen från Ungern och Bulgarien. Den brittiska garantin uppsades och den axelvänlige Jon Gigurtu blev utrikesminister.

I den hotfulla situation, i vilken fosterlandet nu befann sig, kunde den i onåd varande och till sitt landställe förviste generalen Antonescu ej längre förhålla sig passiv utan vädjade i ett öppet brev till konungen. I sista minuten besvor han Carol att, innan det ännu var för sent, ändra sin politik och därmed bevara landet från undergång. Konungens svar blev att Antonescu skulle häktas och insättas på ett militärfängelse. I syfte att vinna Tysklands bevägenhet infördes en antisemitlagstiftning, som i hårdhet torde ha överträffat alla andra dylika.

Fristen blev emellertid kort. Redan i juli 1940 gjorde Ungern och Bulgarien sina krav gällande. Trots rumänernas protest uttalade sig en i Wien samlad skiljedomstol under Ribbentrops ledning för att större delen av Transsylvanien (Siebenbürgen) skulle tillfalla Ungern samt Syddobrukscha Bulgarien. Ännu en gång, medan flaggan fortfarande var på halv stång för förlusten av Bessarabien, tillkallade konung Carol kronrådet. Ehuru flera röster, bl. a. ledarens för det nationella partiet Maniu, höjdes för att man skulle med vapen i hand försvara sitt land, beslöt dock konungen att böja sig för skiljedomen.

Medan avståendet av Syddobrukscha till Bulgarien motsågs med relativt lugn, då detta område till huvudsaklig del bebos av bulgarer, blev Wienbeslutet om Transsylvaniens avträdande en fruktansvärd chock. Omöjligheten att åstadkomma en rättvis lösning av den sistnämnda frågan, enär i det omstridda området ungrare och rumäner bo om varandra, hade ingivit den förhoppningen att Hitler skulle i sista stund låta saken falla. Då så ej skedde bröt det länge dolda hatet mot konungen ut i full låga. Demonstrationer — iscensatta av järngardet — ägde rum i Bukarest och på flera andra ställen i landsorten.

När konungen efter skiljedomen såg sin ställning starkt hotad tillkallade han från dennes fängelse Antonescu. Efter en dramatisk audiens lämnade han slottet som diktator. Situationen tillspetsades emellertid snabbt och Carol II beslöt att abdikera. Antonescu nödgades att till en början söka stöd hos järngardet. Dess nominella chef, Horia Sima, och sex andra legionärer bereddes plats i regeringen. Horia Sima, som lär vara en rätt obetydlig person utan ledaregenskaper, blev vice konseljpresident. Intet po-

litiskt parti stod sålunda bakom diktatorn. De båda största partiernas ledare, Maniu och Bratianu, hade emellertid ställt i utsikt borgfred så länge Antonescu ledde landets öden enligt vissa av dem framställda villkor. Antonescu hade aldrig varit medlem av järngardet men han hade sympatiserat med Codreanu's program — kamp mot korrruptionen, moraliska standardens höjande och skapande av större samhällsduglighet — vilket han även vid flera tillfällen ärligt sagt ifrån. Förhållandet mellan Antonescu och järngardet blev snart spänt, särskilt beträffande extremisterna inom partiet, vilka icke ville foga sig uti Transsylvaniens avstående till Ungern samt krävde än kraftigare åtgärder mot judarna. Horia Sima manade till en början till lugn men fronde- rade snart öppet och ställde sig i januari 1941 i spetsen för ett uppror mot regeringen. Antonescu betvingade detta med arméns hjälp och gick hårt fram. Ett stort antal legionärer stupade i striden mot militären, flera hundra häktades och stränga domar fälldes. Horia Sima flydde till utlandet. Legionärrörelsen förlo- rade åtminstone för en tid framåt allt inflytande.

*

Efter uppgörelsen med järngardet har Rumänien styrts av duumvirerna, marskalken Jon Antonescu och vice konseljpresiden- ten Mihai Antonescu, vilken samtidigt är utrikesminister. De äro ej släkt. Gemensamma åsikter och en ärlig önskan att gagna fosterlandet och föra detsamma genom de oerhörda svårigheterna ha förenat dessa båda män, om vilkas redbara strävanden endast en mening torde finnas.

Då man sammanträffar med marskalk Antonescu finner man en enkel, rättfram och sympatisk personlighet. Han är 59 år, smärt och något under medellängd, med klarblå ögon och ljust hår. Han ger intryck av fasthet och målmedvetenhet, om han också ej kan rubriceras som en diktatorotyp. I motsats till rumä- nerna i allmänhet är han snarare få- än mångordig. Antonescu karakteriseras såsom en varm patriot, hederlig och energisk med mycket stor arbetsförmåga. Samtidigt har han dock gjort sig känd för en viss envetenhet och stor självtillräcklighet. Redan 1907 blev Antonescu såsom ung officer bemärkt vid stillandet av ett bondeuppror; vid försvaret av Bukarest under förra världsk- riget utövade han i högkvarteret, ehuru endast kapten i gene- ralstaben, stort inflytande på operationerna. Senare sökte Anto-

nescu såsom generalstabschef och därefter krigsminister genomföra en del högst nödvändiga förbättringar inom försvarsväsendet. Förhållandet till konung Carol blev dock med tiden alltmera spänt och Antonescu lämnade 1938 regeringen. Hans porträtt togs ned från väggen i krigsministerns mottagningsrum. Han var i onåd och befalld att vistas på sitt landställe. Antonescus strama hållning och hans oförskräckthet att hålla fast vid sin ståndpunkt även under tider, då detta kunnat bli ödesdigert för honom personligen, förskaffade honom en utomordentlig popularitet i såväl militära som politiska kretsar. Marskalk Antonescu har deltagit i fyra krig och fyra revolutioner; en i sanning händelserik levnad.

Medan marskalken till utseende och sätt snarare är en västerländsk typ, är vice konseljpresidenten Mihai Antonescu typen för en rumän. Han är en några och fyrtio års man, mycket begåvad och besittande en otrolig energi och verksamhetslust. Lyhörd för folkstämningen tog emellertid Antonescu intryck av omsvängningen i folkmeningen på grund av de stora krigsoffren vid årskiftet 1942—43, och motsättningar mellan marskalken och honom lära ha kommit till uttryck. Meningsskiljaktigheterna synas dock åtminstone tills vidare ha övervunnits.

Av intresse och i viss mån belysande för Mihai Antonescus inställning synas följande utdrag ur ett av denne hållet tal den 22 juni 1943 på andra årsdagen av krigsutbrottet kunna vara. Han betonade härvid bl. a. marskalkens — »befriaren marskalken» — historiska uppgift att föra det rumänska folket genom tidens svårigheter och tillförsäkra detsamma dess rätt. Vid samma tillfälle erinrade han om våldshandlingar och obilliga krav från Rysslands sida, som föregingo krigsutbrottet. Under hösten 1940, sedan Bessarabien avträtts, besatte sålunda ryssarna med våld fyra öar i Donau och fordrade samtidigt i brysk ton kontroll av trafiken på Donau ända till Braila. Under april till juni 1941 utsattes landet för oupphörliga överflygningar, varjämte utomordentligt starka ryska truppmassor uppmarscherade vid gränsen. I detta svåra läge, då det gällde Rumäniens nationella tillvaro, återstod för marskalken intet annat val, yttrade han, än att söka stöd hos den enda makt, som kunde bjuda Sovjet motstånd, nämligen det stortyska riket. Det ligger för oss nära till hands att i detta sammanhang göra en jämförelse med de utrikespolitiska förhållandena i Finland under vintern och våren 1941 samt med den utveckling, händelserna där genom omständigheternas tvång fingo.

Den endast några och tjugo år gamle konung Mikael torde praktiskt taget stå helt utanför regeringsbestyren. Beviljandet av amnesti, utdelande av ordnar samt utnämningar vid hovet äro hans enda prerogativ. Han uppträder sällan offentligt. Det säges att konungen vid faderns abdikation livligt önskade få följa denne i landsflykten men att marskalk Antonescu satte sig däremot. Konungens moder, som bekant dotter till Konstantin av Grekland, som trenne gånger nödgades gå i landsflykt, är synnerligen respekterad och anses fylla sin svåra uppgift med mycken takt. Ett rykte, att det skulle finnas ett politiskt hovparti under drottningens ledning, torde vara helt gripet ur luften.

*

Rumänerna ha gjort en stor militär insats i kriget. Icke mindre än omkring 40 divisioner torde ha kämpat på tyskarnas sida. Arméns prestige, som genom de upprepade landavträdelserna utan svärdsslag fick en allvarlig knäck, har stärkts och dess moral har bättre än man kunnat vänta bestått provet. Den rumänska soldaten har visat sig vara bra, uthållig och förnöjsam. Vad man ser av trupp i hemlandet i dessa dagar gör ett synnerligen gott militärt intryck, så även den i stor utsträckning ordnade bevakningen utefter järnvägslinjer, vid broar etc. samt de talrika arbetsstyrkorna. En i ögonen fallande förbättring i truppens hållning har ägt rum under krigsåren.

Enligt offentliggjorda meddelanden ha förlusterna varit synnerligen stora. Bl. a. hava 25 generaler och 40 överstar stupat, siffror som vittna om krigets hårdhet men även om dess fordran att det högre befälet måste hålla sig långt framme för att kunna följa de ofta snabbt skiftande lägena och bevara ledningen. Till de stora förlusterna har i hög grad bidragit den rumänska arméns otillfredsställande materiella utrustning, främst dess brist dels på tillräckligt kraftiga pansarvärnsvapen och stridsvagnar dels på flyg. Av särskild effekt synes å den ryska sidan ha varit granatkastare av grov kaliber samt en ny stridsvagn, mot vilken rumänerna ej förfogade över tillräckligt kraftiga vapen.

Man värdesätter högt de stupades insats för fosterlandet, dess frihet och dess ära, och man hyllar deras minne. På Kristi Himselfärdsdag voro åminnelsegudstjänster ordnade i städerna och på landsbygden. I varje samhälle, även det minsta, hade man samlats för att högtidlighålla de fallnas minne. Allt som oftast

äras de bortgångna genom förlänandet efter döden av högre grad eller någon orden.

I hemlandet och det under Rumäniens förvaltning stående Transnistrien (mellan Dnjestr och Bug) pågår reorganisation av de divisioner, som i de hårda striderna nordväst och söder om Stalingrad blevo illa åtgångna. Någon brist på folk i värnpliktsåldern föreligger ej; vissa svårigheter torde däremot framträda vid fyllandet av befälsbehovet och naturligen även i fråga om materiel. Beträffande materielsättningen lär man i huvudsak vara beroende av Tyskland. Detta förhållande säges ge anledning till meningsskiljaktigheter de båda länderna emellan. Medan Tyskland helt naturligt önskar att så många rumänska divisioner som möjligt deltaga på ostfronten är det ett starkt rumänskt intresse att äga försvarskrafter i behåll vid ett kommande fredsslut, då man väntar sig svårlösta frågor ej blott med Ryssland utan även och kanske ännu mera med Ungern.

*

De inrikespolitiska förhållandena hava under hösten och vintern 1942—43 varit pressade. De stora förlusterna under kriget, det irritationsmoment, som Tyskland utövar, och den starka censen, som gör att ett otal rykten florerar trots myndigheternas försök att genom kommunikéer upplysa allmänheten, måste sätta spår efter sig. Detta är särskilt förhållandet i de större städerna. På landsbygden är det lugnare vartill i viss mån bidrager att folket i allmänhet ej har radio. Några gånger under veckan är i stället i byarna tillfälle berett att åhöra en gemensam radioutskickning, varvid ofta någon präst eller skollärare lämnar ytterligare meddelanden. Det tyska greppet om Rumäniens ekonomiska liv har hårdnat mer och mer; även i det rumänska bankväsendet lära tyskarna på sista tiden vunnit insteg.

I detta sammanhang kan nämnas att rumänerna äro mycket känsliga för uttalanden i den utländska pressen. Särskilt iakttagas den neutrala. — Uttalandena i svenska pressen ha vid flera tillfällen väckt irritation och i ej ringa grad sårat rumänerna. Där har också förekommit rena fabler. »Rumänien — en vulkan» rubricerades en lång artikel i en känd västkusttidning. Artikeln är författad av en ungrare; redan detta säger mycket. Denne författare gör gällande, att Rumänien i början av 1943 genomgick en kris av såväl politisk som ekonomisk och andlig art. Flera

namngivna högre ämbetsmän hade fått schavottera på offentliga platser för underslev och förskingring, fjättrade vid en skampåle med påskriften »Tjuv» eller »Utpressare». Samma sanningsvittne visste även att berätta om en s. k. »malagambistisk rörelse», »en blandning av Messias' lära, revolutionär förkunnelse och politisk terror», som gripit omkring sig bland landbefolkningen. Vidare skulle den framstående bondeledaren Julius Maniu ha slutit en allians — »visserligen av taktisk art men dock en allians» — med järngardets styrande män. Maniu skulle därefter ha blivit arresterad. En stor del av detta, som i propagandasyfte serveras den svenska läsaren, är med säkerhet endast dikt. Lika mycket sanning är påståendet — för att taga ett exempel av mycket färskt datum — att marskalk Antonescu givit order om att den rumänska armén skulle lägga ned vapnen, så snart den första allierade soldaten satt sin fot på rumänsk mark. En sådan befallning torde aldrig komma att gå över hans läppar. Mycket har också kunnat sägas om marskalkens sjukdom. Sanningen är den, att han under vistelsen vid fronten i Sydryssland erhöll malaria, som efter vad han själv sagt nu är fullständigt botad. Ett bevis härför torde kunna vara den omfattande inspektionsresa han under en stor del av juni företagit.

Med denna sommars inträde ter sig den mycket brännande livsmedelsfrågan väsentligt fördelaktigare än förut. Efter tre dåliga år är skörden i år trots kylig och regnig maj lovande. Knappheten på vissa varor såsom bröd, smör och kött är dock märkbar och levnadsomkostnaderna ha stigit enormt, ända till i vissa fall 4 gånger före kriget. Vid senaste årsskiftet införd bensinransonering har vållat betydande svårigheter i trafikhänseende, så mycket mera som ersättningsbränsle ej står till buds. Kraftiga besparingsåtgärder ha vidtagits, statsutgifterna lära ha minskats med 20 %, vilket för oss kan vara ett lärorikt observandum. I gynnsam riktning har verkat statens och allmänhetens alltmera visade intresse för de mobiliserades familjer samt för invalider och andra sårade. Antonescu har även trots kriget genomfört vissa ekonomiska förbättringar, såsom lönereglering för statsanställda samt extra understöd åt pensionerade. I dessa dagar har en jordreform genomförts i Transnistrien. Efter en inspektion utfärdade marskalken den 15 juni i Odessa såsom ett erkännande för den lojalitet, som befolkningen inom denna förutvarande ryska provins ådagalagt under de gångna två åren, ett dekret, vari den tillförsäkras fritt bruk av den jord, som den hit-

tills under statlig arbetsledning skött, mot lämnande av en mindre arrendeavgift. Vidare ha åtgärder vidtagits för att förbättra bostadsförhållandena för arbetarebefolkningen i städerna. Alla tjänstemän och arbetare tillförsäkras delaktighet i produktionsöverskottet och slutligen utlovas trosfrihet, skolundervisning på modersmålet samt rättighet att utöva handel.

Det återuppbyggnadsarbete, som här utförts under rumänsk ledning och under pågående krig, har redan givit förvånansvärt goda resultat.

När den tyska offensiven i juni 1941 tog sin början ropade den rumänska krigsmakten och för övrigt hela folket på krig. Till en början voro alla entusiastiska. Man ville få revansch på arvfjenden Ryssland, och man drömde om en militärpromenad vid Tysklands sida. När framgångarna kommo i slutet av juli 1941 grepos sinnena av chauvinism. Skapandet av ett Stor-Rumänien började att hägra för många. Det säges dock att de gamla politiska partiledarna och andra med dem varnade för planer på en utvidgning öster om Dnjestr. Man spårar även i detta fall en viss likhet med förhållandenas utveckling i Finland. Ryssarna bjödo emellertid ett oväntat starkt och segt motstånd, krigslyckan vände och rumänerna fingo uppleva stora motgångar och svåra förluster. Efter två års krig och umbäranden längta de efter fred. Även om folket skulle önska det kan Rumänien nu säkerligen inte bryta med Tyskland. Det som i dessa dagar eljest främst håller nationen samman och sporrar till nya ansträngningar och offer, är det inneboende hatet mot bolsjevismen. Den förstörelse ryssarna vid Bessarabiens utrymmande läto denna bördiga provins undergå har starkt upprört det rumänska folket. Man har även ännu i minnet ryssarnas svek under första världskriget mot sin allierade, Rumänien, när de vägrade att låta ej långt från Bukarest grupperade ryska divisioner komma de hårt trängda rumänerna till hjälp vid huvudstadens försvar mot de tyska härmassorna.

15.7. 43.